

A FREE MEDIA
RANKS ALONG-
SIDE AN
INDEPENDENT
JUDICIARY, AS
ONE OF THE
TWO POWERS
THAT SHOULD
NOT BE HELD
ACCOUNTABLE
TO POLITICIANS!

DETAILS

BOTH SERVE AS
POTENT COUNTER
FORCES TO
CORRUPTION IN
PUBLIC LIFE AND
BOTH MUST
RECEIVE SPECIAL
PROTECTION.

NEWS

PRINCIPLES OF
A FREE MED
GOVERNMENT
SHOULD EMBR
A BASIC SET O
PRINCIPLES TO
SHAPE APPRO
TO THE MEDI

IN GENERAL
THESE ARGUE
AGAINST LEGI
AND RESTRICT

KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİ

Azad kütləvi informasiya vasitələri müstəqil məhkəmə sistemi ilə birlikdə siyasətçilərə tabe olmayan iki hakimiyyət qoludur. Hər ikisi də ictimai həyatda korrupsiyaya qarşı duran əsas amildir və xüsusi müdafiəyə ehtiyacı var. Hakim, dövlət ittihamçısı və prokurorlardan fərqli olaraq özəl medianın rəhbərləri siyasi partiya kabinetlərində təyin və təsdiq edilmirlər. Azad mediasız vətəndaş cəmiyyəti informasiya çatışmazlığı və ictimai diskussiya aparmağın mümkünsüzlüyü səbəbindən mükəmməl ola bilməz.

AZAD MEDIANIN PRINSİPLƏRİ

Hökumətlər media siyasətini formalaşdırarkən aşağıdakı əsas prinsipləri nəzərə almalıdırlar. Ümumiyyətlə, həmin prinsiplər bu sahədə qanunverici nizamnamələr və məhdudlaşdırıcı qanunvericilər qarşı yönəlib.[1]

Senzura problemi haqqında "Azadlığın səsi" adlı beynəlxalq konfransda 34 ölkədən olan jurnalistin qəbul etdiyi Azad Mətbuat Xartiyası buna nümunə ola bilər.[2] BMT Baş Katibi Butros Butros Qali göstərir ki, "onlar [Xartiyanın prinsipləri] demokratik institutların yayılması və müdafiə edilməsini istəyənlər tərəfindən qorunmalıdır." O əlavə edir ki, bu sənədin müddəaları məcburi olmasa da, "ölkələrin həmişinin can atdığı" məqsədi müəyyən edir.

Məsələn, Xartiyada deyilir:

- ▶ *İstənilən senzura - birbaşa, ya dolaylı – məqbul deyil. Bu anlamda medianın azad surətdə məlumat toplaması və yaymasını məhdudlaşdıran qanun və praktika ləğv olunmalı, yerli və mərkəzi hakimiyyət orqanları dərc olunmuş məlumatların məzmununa qarışmamalı, eləcə də informasiya mənbələrinə çıxışı məhdudlaşdırmamalıdır.*
- ▶ *Müstəqil mətbuat, televiziya və radio verilişləri bütün ölkələrdə azad surətdə yaranma və fəaliyyət göstərmə imkanlarına malik olmalıdır.*
- ▶ *Ölkələrin hakimiyyətləri informasiya orqanları qarşısında hər hansı iqtisadi, yaxud başqa ayrı-seçkilik formaları yaratmamalıdır. Dövlət informasiya orqanları olan ölkələrdə müstəqil mətbuata da çap məhsullarının buraxılmasına, eləcə də televiziya və radio verilişləri üçün zəruri olan texniki vasitələrə və bütün digər materiallara azad çıxış imkanları verilməlidir.*
- ▶ *Dövlət qəzet kağızına, mətbəələrə və yayım sisteminə, xəbər agentlikləri kanallarına, eləcə də televiziya və radio verilişləri üçün tezliklərə və avadanlığa məhdudlaşdırıcı qoymamalıdır.*
- ▶ *Məlumatların yayılmasını çətinləşdirən və informasiya axınına məhdudlaşdırıcı rabitə vasitələrinə nəzarət orqanlarının tarif, texniki və hüquqi qaydaları mühakimə edilir.*
- ▶ *Dövlət informasiya orqanlarının redaktorları müxtəlif rəyləri çap etmək ixtiyarına malik olmalıdırlar. Bu müddəa qanun və praktika ilə təsbit edilməlidir.*
- ▶ *Ölkə daxilindəki mətbuat orqanları və tele-radio yayımları xarici məlumat və informasiya xidmətlərinə azad çıxış imkanlarına malik olmalı, ictimaiyyət isə xarici çap məhsullarını əldə etməkdə və televiziya,*

radio verilişlərini izləməkdə analogi azadlığa sahib olmalıdır.

- ▶ *Ölkənin sərhədləri xarici jurnalistlər üçün açıq olmalıdır. Heç bir kvota tətbiq edilməz. Viza, mətbuat şəhadətnaməsi və başqa sənədlərin alınması haqqında ərizələrə ən qısa müddətdə müsbət cavab verilməlidir. Xarici jurnalistlərə ölkə ərazisində sərbəst hərəkət, rəsmi və qeyri-rəsmi informasiyaya sərbəst çıxış, eləcə də zəruri peşə materiallarının və avadanlığının ölkəyə gətirilməsi və ölkədən çıxarılması imkanı verilməlidir.*
- ▶ *Jurnalist fəaliyyətinə başlamağa məhdudiyyətin qoyulması, yaxud bunun üçün lisenziya və başqa sənədlərin tələb olunması qaydası ləğv edilməlidir.*
- ▶ *Jurnalistlər başqa vətəndaşlar kimi şəxsiyyətin qorunması qanunvericisi və qanunun müdafiəsi ilə təmin olunmalıdır. Hərbi əməliyyat zonalarında işləyən jurnalistlər mülki vətəndaşlar sayılmalı və başqa mülki əhaliyə şamil edilən bütün qayda və qanunvericilərdən istifadə etməlidir.[3]*

Söz azadlığı və azad media əsas insan hüquqlarındandır və istənilən demokratik cəmiyyətin vacib tərkib hissəsidir. Azad, müstəqil və plüralist media azad və açıq cəmiyyətin, məsuliyyətli hakimiyyət sisteminin vacib elementidir.

ATƏT-ə üzv dövlətlər azad, müstəqil və plüralist media prinsipini qəbul etdiyini bildirmiş, bunu 1975-ci il Helsinki Müşaviləsinin Yekun Sənədində təsbit etmişlər. Bu, ATƏT-ə üzv dövlətlərin hamısı üçün 1975-ci ildən günümüzədək rəhbər konsepsiyaya çevrilmiş, azad fikirlə bağlı ATƏT sənədlərinin tərkib hissəsi olmuşdur. Azad fikir prinsiplərinin daha dəqiq

yerinə yetirilməsi məqsədilə 1997-ci ildə ATƏT-ə üzv dövlətlər faydalı bir vəzifənin – azad media məsələləri üzrə ATƏT nümayəndəsinin təsis edilməsi haqqında qərar verdilər.

Azad media məsələləri üzrə ATƏT nümayəndəsi Şərqi Avropa və keçmiş Sovet İttifaqında narahatlıq yaradan bir neçə məsələyə xüsusi diqqət ayırdı. Onların ən vaciblərindən biri “struktur senzura”, yəni keçmişdən qalmış siyasi və iqtisadi strukturlar tərəfindən mediaya dolayı təzyiqlərdir. “Struktur senzura” başqa senzura formaları kimi medianı boğa bilər. Dövlət kütləvi informasiya vasitələri xaricində KİV muxtardır və əsasən özəl KİV məhsullarını sevən, onları çap, yaxud elektron formatında alan cəmiyyətin dəstəyi hesabına yaşayır.

Müxtəlif ölkələrin konstitusiyalarında təsbit olunmuş söz azadlığına hüquqi qərantıya istənilən KİV-in mövcudluğunun ilkin vacib şərtidir.

MEDIANIN MÜSTƏQİLLİYİ

Kütləvi informasiya vasitələrinin qərantı kim olmalıdır? KİV-də senzura müxtəlif formalara malikdir və ölkələrin hamısında ortaya çıxır. Yalnız bir neçə ölkədə KİV-in mütləq azadlığını təmin edən qanunvericilik sistemi var.

ABŞ Ali Məhkəməsinə dinləmələr göstərdi ki, Amerika Konstitusiyasına birinci düzəliş hər hansı konkret qanunvericilik aktından daha artıq dərəcədə senzuradan azad cəmiyyətin mövcudluğuna qərantıya verir.

Malavi Konstitusiyasında bir dəfə deyil, iki dəfə aşağıdakılar bəyan edilir:

“Hər bir kəs öz fikrini sərbəst ifadə edə bilər.”

“Mətbuat həm Malavi, həm də ondan kənar-da sərbəst şəkildə informasiyanı ötürmək və çap etmək haqqına, eləcə də ictimai informasiyaya çıxış üçün bütün zəruri vasitələrdən istifadə etmək haqqına sahibdir.”

Azad sözü bəyan edən qanunların gerçəkləşməsinin təminatı üçün məhkəmələrin dəstəyinə ehtiyac var. Azad KİV-in yaranması üçün elə hüquqi sistemin olması şərtidir ki, bu sistemə siyasi nüfuz təsir etməsin və o, azad KİV konsepsiyasını dəstəkləmək üçün möhkəm konstitusion bazaya malik olsun. Hakimlər Mülki və Siyasi Haqqlar Barədə Beynəlxalq Konvensiyanın 19-cu maddəsinə uyğun qərar verə bilərlər. Burada deyilir:

Hər bir kəs fikir və onu ifadə etmək azadlığına malikdir; bu haqqa informasiyanı və ideyanı sərbəhlərdən asılı olmadan, şifahi, yaxud çap, incəsənət əsəri formasında, yaxud seçdiyi istənilən formada axtarmaq, əldə etmək və yaymaq daxildir.

DÖVLƏT MƏDİASI VƏ İCTİMAİ YAYIM

Bəziləri düşünür ki, dövlətin kütləvi informasiya vasitəsi olmamalıdır. Bununla belə bəziləri ictimai yayım (public broadcasting) konsepsiyasının əleyhinədir.

İctimai yayımın üç vacib xüsusiyyəti var. Onun qarşısına qoyulan məqsəd bazarın diqtəsindən fərqlənir; ictimai yayımın məqsədi bütün janrlarla məlumatlandırmaq, öyrətmək, əyləndirməkdir; hər şeydən əlavə o, hamı üçün pulsuzdur.

Yayım bazarı etibarsız olduğunu göstərir. Yayım tamamilə bazar stixiyasının ixtiyarına verilsə, elə proqramlar ortaya çıxar ki, auditoriyanın hətta ən məlumatlı tamaşaçısı və dinləyicisi belə ona baxmaz, yaxud qulaq as-

maz. Əgər hər şey bazarın öhdəsinə buraxılsa zorakılıq və pornoqrafiya yayımı bürüyər, bunu isə istehlakçıların əksəriyyəti istəməz. Beləliklə, dövlət siyasətinin başlıca rolu bu naqislikləri düzəltməkdir.[6]

Bir sıra ölkələrdə hökumət kütləvi informasiya vasitələrinin (adətən, əsas televiziya kanallarının və radiostansiyaların) ən böyük sahibidir. Bu, dövlətdən asılı olmayan kütləvi informasiya vasitələri haqqında konsepsiyanın özünü belə sual altına alır. Dövlət kütləvi informasiya vasitələri jurnalistlərinin haqqları həmişə də olmasa bəzən qanunla müəyyənləşir və qorunur. Müvafiq qanunun olmaması və bu sahənin nizamlanmaması KİV-in müstəqilliyinə birbaşa təhlükə ola bilər.

Görünür, ən yaxşı nümunə “British Broadcasting Corporation” (BBC, “Britaniya Yayım Korporasiyası”) ola bilər. İcraedici hakimiyyət başçısının sərəncamı ilə (Monarxın fərmanı ilə) yaradılmış bu təşkilat mütəmadi olaraq hökumətlə rəsmi müqavilə bağlayır və bu müqavilə onun fəaliyyət şərtlərini müəyyən edir. Hazırkı müqavilə 10 il müddətinə bağlanmış və hökumətin mandat müddətindən asılı deyil. Bu təşkilat televiziya tamaşaçılarının ödənişləri hesabına maliyyələşir. Məsələn, 2.1 bəndində (birinci əhəmiyyətli bölmə) deyilir:

2.1. Korporasiya proqramların məzmunu, onların efirə verilməsi, işlərin aparılması kimi bütün məsələlərdə müstəqildir.”[7]

Hökumət BBC ilə daimi rəqabətdə olur. Onun müdiri hökumət tərəfindən təyin edilsə də, hökumətin tənqidi münasibəti zamanı öz müstəqilliyini saxlamağa çalışır. Onu müstəqil yayım orqanında maraqlı olan ictimaiyyət ciddi müdafiə edir.

Onun alternativi Amerika ictimai yayım sistemidir. O, üzvlərinin ianəsi, büdcə ayırmaları, qrantlar, qeyri-dövlət təşkilatları və korporativ sponsorların vəsaiti, eləcə də federal, ştat və yerli vergilərin hesabına yaşayır. PBS, yaxud "Public Broadcasting Service" ("İctimai Yayım Xidməti") sistemin televiziya payıdır, radio verilişlərini isə NPR, yaxud "National Public Radio" ("Milli İctimai Radio") aparır. Bu sistemin əsasən dövlət büdcəsi hesabına maliyyələşməsi haqqında yayılmış təsəvvürlərə baxmayaraq, onun büdcəsinin 75 faizi özəl mənbələrin vəsaiti hesabına formalaşır.[8]

MÜLKİYYƏT HAQQININ MƏHDUDLAŞDIRILMASI

Kütləvi informasiya vasitələrinə özəl mülkiyyət haqqı KİV konqlameratlarının meydana çıxması təhlükəsini yaradır. KİV üzərində özəl mülkiyyətin bir neçə adamın əlində cəmləşməsi narazı səsləri boğa bilər və elektoratın manipulyasiyası nəticəsində demokratiyaya təhlükə yarada bilər. Bu təhlükə təmərküzləşməni məhdudlaşdırmaq və zəiflərin güclülər tərəfindən udulmasının qarşısını almaq üçün effektiv və prinsiplial nizamlaşdırma sisteminin yaranmasını zəruri edir. Ölkələrin rəhbərliyi KİV bazarında rəqabəti təmin etməlidir. Lakin qloballaşma şəraitində, xüsusən peyk televiziyası əsrində bu asan vəzifə deyil. Bununla belə İnternetin inkişafı ilə informasiyanın ötürülməsi imkanları müəyyən qədər demokratikləşib. Bu da öz növbəsində başqa problemlər yaratsa belə, qlobal kommunikasiyalar artıq böyük imkan sahiblərinin inhisarında deyil.

Birləşmiş Krallıq mülkiyyətin müxtəlifliyini dəstəkləyən ölkələrdən biridir. Burada yerli hakimiyyət orqanlarının, siyasi təşkilatların, dini qurumların (nizamlayıcı orqanlar bu qanunu bəzi xidmətlərə tətbiq etməmək haqqına ma-

likdir), ictimai maliyyə əsasında işləyən orqanların, reklam təşkilatlarının və nizamlayıcı orqanların rəyinə görə çox böyük nüfuza malik olan orqanların media-holdinqlər yaratmasına yasaq qoyulub. Bundan başqa KİV üzərində çarpaz mülkiyyət haqqına yasaq qoyulub. Bu, teleradio və mətbuat şirkətlərinin şişməsini məhdudlaşdırır.[9]

MƏZMUNLA BAĞLI MƏHDUDİYYƏTLƏR

Özəl şəxslərin haqqları, nüfuzu, milli təhlükəsizlik məsələləri, ictimai marağın müdafiəsinə yönəlmiş qadağalar kimi ifadə azadlığının əsaslandırılmış həcmdə məhdudlaşdırılması (yeni pornoqrafiya və pedofiliyanın yasaqlanması) demokratik cəmiyyətdə özünü doğrulda bilər.

İnsan Haqqları Barədə Avropa Konvensiyasının 10-cu maddəsində deyilir:

1. *Hər bir kəs öz fikrini sərbəst ifadə etmək haqqına malikdir. Bu, özünə məxsus fikrə malik olmaq, dövlət hakimiyyətinin müdaxiləsi və sərhədlərdən asılı olmadan informasiya və ideyaları almaq və onu yaymaq haqqını ehtiva edir. Bu maddə Dövlətlərə radioteleviziya verilişlərini, ya kinematoqrafiya müəssisələrini lisenziyalaşdırmağa mane olmur.*
2. *Bu azadlıqların məsuliyyət və cavabdehliklə birlikdə təmin edilməsi müəyyən rəsmiyyətin, şərtlərin, məhdudlıyyətlərin, yaxud sanksiyaların olmasını nəzərdə tutur. Onlar qanunda əksini tapır və milli təhlükəsizlik, ərazi bütövlüyü, yaxud ictimai asayişin qorunması maraqlarına uyğundur, iğtişəşlərin, yaxud cinayətin qarşısının alınmasına, sağlamlığın və mənəviyyətin, başqa şəxslərin nüfuz və haqqlarının qo-*

runmasına, konfidensial informasiyanın yayılmamasına, ya da məhkəmənin nüfuz və bitərəfliyinin təmin edilməsinə yönəlir.

Jurnalistlərin əksəriyyətinin bu məhdudiyyətləri qəbul etməsinə baxmayaraq, onların, demək olar ki, hamısı bu məhdudiyyətlərin dar mənada yozumuna tərəfdardır. Şərəf və ləyaqətin müdafiəsi istiqamətində məhkəmə iddiaları jurnalistlərin və media şirkətlərinin qorxudulması və müflis edilməsi üçün istifadə oluna bilər. Daha pisi odur ki, həmin qanunlar mövcud rejimi tənqid edən siyasi oponentlərin susdurulması, var-yoxunun əlindən alınması, ya da onların zindana göndərilməsi üçün istifadə edilə bilər.

Hüquqi və normativ baza günahsız şəxslərin effektiv müdafiəsini təmin etməli, məsul şəxslərin ictimai nüfuzuna xələl gətirmək bəhanəsi ilə materialların KİV-də çapından imtinaya gətirib çıxaran məhdudiyyətlərin qoyulmasına şərait yaratmamalıdır. Bu məhdudiyyətlər fikrin ifadəsi azadlığının qarşısını almamalıdır. Avropa İnsan Haqqları Məhkəməsinin qərarında deyilir: "Siyasi xadim "labüd olaraq və şüurlu şəkildə qəbul edir ki, onun hər bir sözü və hərəkəti jurnalistlər və ictimaiyyət tərəfindən diqqətlə öyrəniləcək. Buna görə də o təmkinli olmalıdır." [10] Qanunlar informasiyanın verilməsində təsadüfi və bilərəkdən buraxılmış səhvlər arasında dəqiq sərhədləri müəyyən etməli, səhv qəsdən buraxılmadığı halda üzrxahlığın çap olunmasını təmin etməlidir.

HƏQİQƏTİ SÜBUT ETMƏYİN ÇƏTİNLİYİ, ONUN ÇAPININ TƏHLÜKƏLİ OLMASI

Son illərdə yüksək rütbəli məmurların təhqir saydıqları məqalələrin çapı üçün jurnalistlərin ciddi şəkildə cəzalandırılmasını nəzərdə tutan qanunlar qəbul edilib. Bəzən bu qanunlar həqiqi və qurama informasiyalar arasında fərq

qoymur. Başqa sözlə, dövlət məmurlarının naqis hərəkətləri haqqında həqiqətə uyğun yazı yazan jurnalistin dəlilləri şərəf və ləyaqətin qorunması haqqında qanunun tətbiq edildiyi məhkəmədə nəzərə alınmır. Əslində bu qanunlar qorxu yaratmaq və senzura üçündür. Odur ki, korrupsiyaya bulaşmış məmurların işinə yarayır. Bu baxımdan şərəf və ləyaqətin qorunması haqqında qanunlar iftira haqqında qanunlar kateqoriyasına aid edilməlidir. Bunun ən parlaq örnəklərini alman və fransız qanunvericiliyində tapmaq olar.

Fransada müdafiə olunan tərəf həqiqətin, dürüslüyün və konfidensiallığın müdafiəsi haqqında vəsadət qaldıra bilər. Cinayət, yaxud vətəndaş işləri istisna olmaqla həqiqət, şəxsi həyatın toxunulmazlığını müdafiə edən hüquq normaları tətbiq olunan yerdə, eyni zamanda işin 10 ildən artıq davam etdiyi hallarda, yaxud amnistiya haqqında qayda, reabilitasiya, apellyasiya üzrə müsbət qərar ona aid olduqda mütləq bəraətə malikdir. Həqiqəti müəyyən etməyin mümkün olmadığı hallarda müdafiə tərəfi dürüslüyü göstərən dəlillər gətirə bilər: məsələn, ifadənin doğruluğuna inam; icra müddətinin bitməsi; ictimaiyyəti məlumatlandırmaq istəyi; qeyri-müəyyən sözdən istifadə; bu ifadənin başqa mənbə tərəfindən verilməsi. Bu normalar Almaniyada da yaxşı tarazlaşdırılıb. Alman kütləvi informasiya vasitələri fikrin azad ifadəsində konstitusiya haqqına malikdir ki, bu da onları iftira maddəsi üzrə məhkəməyə verməyə mane olur. Bundan başqa, diffamasiya işi üzrə təzminatın miqdarı burada ABŞ və başqa ölkələrdən, məsələn, Böyük Britaniyadan azdır.

Alman qanununda cinayətkar diffamasiya haqqında bu cür hərəkətlər üç növə bölünür: təhqir, iftira və qəsdən diffamasiya. Təhqir – iddiaçının ləyaqətinə toxunan və ictimaiyyətin gözündə onun nüfuzunu aşağı salan hərəkət-

dir. İftiraçı bəyanatlar üçüncü tərəf vasitəsilə yayılır və cəmiyyətin ləyaqətli üzvlərinin gözündə zərərçəkənin şərəfinə toxunur. Qəsdən diffomasiya insanı aşağılayan, yaxud ona zərər vuran yalan informasiyanın bilərəkdən yayılmasıdır.

Mülki və cinayət diffomasiyaları üzrə işlər haqqında hüquqi müdafiənin aşağıdakı növləri var: həqiqət, qanuni ictimai maraqlar, şərhlər və tənqidi baxışlar. Həqiqətin yaxşı müdafiə vasitəsi olmasına baxmayaraq o, həmişə hərtərəfli müdafiəni təmin etmir. Qanuni ictimai maraqlar yalnız işin təfərrüatını vermək halında tətbiq edilir. Alman məhkəmələri ictimai maraqların müdafiəsi haqqında müdafiə tərəfinin vəsadətlərinə iltifatla yanaşır. Bundan başqa, təkzib, yaxud düzəlişlərin çap olunması hesabına səhvin düzəldilməsinə də xüsusi diqqət yetirilir, təzminatın ödənilməsinə isə ikinci dərəcəli tədbir kimi yanaşılır.

Kütləvi informasiya vasitələri üzrə ATƏT nümayəndəsi iftira və diffomasiyadan, müdafiə haqqında qanunlardan dövlət məmurlarının düzgün istifadə etməməsinə diqqəti çəkir. Bu, müstəqil, xüsusilə də müxalif KİV orqanlarının tez-tez bağlanması ilə nəticələnir. İftira və diffomasiyadan istifadə, hökumətin əsas qərarlarına münasibətdə KİV-in nizamlayıcı funksiyasına, korrupsiya ilə bağlı işlərin jurnalist araşdırmalarına neqativ təsir edə bilər.

Keçid iqtisadiyyatına malik olan bəzi ölkələrdə, adətən, dövlət orqanlarının qeyri-qanuni hərəkətləri haqqında yazan jurnalistlərə informasiyanın mənbəyini, yeni sistem daxilində bu informasiyaları verən şəxsləri müəyyən etmək məqsədilə təzyiq göstərilir. Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin R Tövsiyəsi (2000) bu məsələyə diqqəti çəkərək göstərir ki, jurnalistlər

informasiya mənbələrini açmamaq haqqına malikdirlər.

REKLAM YERLƏŞDİRİB-YERLƏŞDİRMƏ MƏK VASİTƏSİLƏ HÖKUMƏTİN TƏSİRİ

Ölkələrin çoxunda kütləvi informasiya vasitələri üçün reklam elə də böyük deyil. Odur ki, KİV kafayət qədər maliyyə dəstəyi almadığından reklam gəlirlərindən asılı vəziyyətə düşür. Əsas reklamvericilər (onların arasında, adətən, hökumət böyük çəkisi ilə fərqlənir) materialın məzmununa sət nəzarət edirlər. Bundan başqa, siyasi və işgüzar strukturlar jurnalistləri (onlar, adətən, az maaş alırlar) ələ almaq, siyasi və işgüzar maraqlarına uyğun məqalələr çap etdirmək üçün kifayət qədər böyük imkanlara malikdir. Belə şəraitdə kütləvi informasiya vasitələri, adətən, nəzarət funksiyasını yerinə yetirə bilmir.

Dövlət büdcəsindən maliyyələşən reklamları nizamlayacaq dəqiq qaydalar lazımdır.

QƏZET VƏ JURNALİSTLƏRİN QEYDİYYATI VASİTƏSİLƏ MƏTBUATA NƏZARƏT

Bəzi ölkələrdə qəzet fəaliyyətini lisenziyalaşdırmaqdan mətbuata nəzarət vasitəsi kimi istifadə edilir. Lisenziyalaşmanın tətbiqinin yeganə qanuni əsası qəzetin qeydiyyat ünvanı ola bilər (qəzet sahibləri qanunu pozduqları vaxt onlara qarşı hüquqi prosesi başlatmağın mümkün olması üçün).

Jurnalistlərin fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılması tələbi müxtəlif formalar alır və adətən, qorxutmaq məqsədi daşıyır. Bəzi ölkələrdə hökumət kütləvi informasiya vasitələri və onun işçilərinin lisenziyalaşdırılması prosesini birbaşa həyata keçirir. Halbuki bir sıra ölkələrdə

jurnalistlərin fəaliyyətinə məhdudiyyətlər qoymağa çalışan KİV həmkarlar ittifaqları mövcuddur. Lisenziyalaşdırma ictimai maraqlara cavab vermir və onun mövcudiyyəti üçün əsaslı dəlil gətirmək mümkün deyil. KİV sahəsində lisenziyalaşdırmanın ləğvinə yönəlmiş tədbirlər xarici müxbirlərə də aid edilməlidir; onların da yerli jurnalistlər kimi informasiyaya azad çıxış haqqı və sərbəst fəaliyyət göstərmək imkanı olmalıdır.

SENZURA VƏ CAVABDEHLİK

KİV-in fəaliyyətinin istənilən formada məhdudlaşdırılması yuxarıda göstərilən İnsan Haqları üzrə Avropa Konvensiyasına uyğun olmalıdır.

Mətbuat azadlığının məhdudlaşdırılması ilə bağlı olan mühüm cəhət odur ki, bu məhdudiyyətlər ictimai diskussiyaların predmeti olmalı, dürüstlüyü və nüfuzu şübhə doğurmayan şəxslərdən ibarət tam müstəqil məhkəmə orqanı tərəfindən təfsir edilməlidir.

Amma yeni yaranmaqda olan demokratiyalarda kütləvi informasiya vasitələrinin təcrübəsi azdır və hər vasitə ilə cavabdehlik daşımaq meyli özünü göstərir. Mahiyyəti üzrə məsuliyyətli medianın fəaliyyəti üçün hər cür şərait yaratmalı olan hüquqi sistem əslində demokratiyanın inkişafına neqativ təsir edə bilər. Demokratik inkişaf yolu ilə gedən ölkələrdən birində seçkilərdə iştirak edən müşahidəçilər belə bir nəticəyə gəlmişlər ki, kütləvi informasiya vasitələri və onların ekstravaqant reportajları seçki prosesinə böyük təhlükə yaradır.[11]

Mətbuat şuraları ya media tərəfindən öz fəaliyyətini nizamlama məqsədilə, ya da dövlət tərəfindən yaradıla bilər. Onlar mediadan ictimai şikayətlərin müzakirəsi, KİV-in məsuliyyətsiz işini qınamaq və onun fəaliyyətinə təsir etmək

(müəyyən dərəcədə) məqsədilə yaradılmış açıq forum olmalıdır. Amma qeyd edilməlidir ki, bu cür mətbuat şuralarının iş təcrübəsi elə də diqqəti çəkmir. Odur ki, onlardan çox şey gözləmək düzgün deyil.

Mətbuat şuraları müstəqil olmalı, bitərəf mövqeyinə və dürüstlüyünə görə hörmət qazanmış şəxslər tərəfindən idarə edilməlidir. Bu orqanlar hər hansı hüquqi sanksiya səlahiyyətinə malik olmamalıdır. Əks təqdirdə onlar senzora çevrilə bilər. Bununla belə onlar nüfuza və yüksək mənəvi keyfiyyətlərə malik olmalıdır ki, qərarlarının çəkisi olsun. Şikayət olunan KİV orqanı haqqında Mətbuat şurasının araşdırmasının tam şəkildə, ixtisar olmadan çapı (bu orqan haqqında iddia təsdiq olunursa) zəruri olardı.

Məsuliyyətli və məsuliyyətsiz jurnalistika arasında sərhəddi müəyyən etmək çətinidir. Son qərarın qəbul edilməsinə təsir göstərən zaman və məkan vacib amillərdir. Həqiqətən, KİV-in məsuliyyətli işinin təmin edilməsində mətbuat şuralarının mənəvi təsiri, mətbuatın fəaliyyətinin məhdudlaşdırılması sahəsində hökumətə və məhkəməyə geniş səlahiyyətlərin verilməsinə nisbətən daha effektiv vasitəsidir.

KİV-in məsuliyyətsizliyi haqqında bəyanatlar, adətən, bəzi çağırışların verilməsi ilə nəticələnir. Bu çağırışlara görə elə qanun və qaydalar tətbiq edilməlidir ki, onlar müstəqil KİV-in "rasionallığını" təmin etmiş olsun. Təcrübə göstərir ki, "rasional" termini çox subyektivdir və onun qəbulu bu kontekstdə senzuranın müxtəlif formalarının yaranması istiqamətində atılmış ilk addım ola bilər.

Demokratik cəmiyyətdə KİV-in müstəqilliyini təmin edən ən etibarlı və ən effektiv mexanizm KİV-in özünün yaxşı hazırlanmış qərar qəbul edə bilməsidir. Nəşriyyatlara və jurnalistlərə

müstəqilliyin verilməsi ictimai məsuliyyətə münasibətdə onların boynuna əlavə öhdəliyin qoyulması deməkdir. Bununla belə müstəqil kütləvi informasiya vasitələri ənənəsi və mədəniyyəti, KİV rəhbərlərinin və jurnalistlərin məsuliyyətli qərarlar verməsi, eləcə də məhkəmə hakimiyyətinin onları ardıcıl müdafiə etməsi nəticəsində yaranır. Bu mədəniyyət hər şeydən əlavə KİV-in azadlığının və dövlət məmurlarının fəaliyyəti üzərində nəzarət funksiyasını yerinə yetirməsinin ən əsas qarantıdır. Ənənələr isə KİV-ə cəmiyyətin etibar etdiyi şəxslərin fəaliyyətini araşdırmaqda sərt mövqe tutmaq imkanı verir.[12]

Bir sıra çağdaş demokratik dövlətlərin təcrübəsindən görüldüyü kimi, kütləvi informasiya vasitələri mədəniyyəti o deməkdir ki, KİV “narahat olanları” (ümumiyyətlə, cəmiyyəti) müdafiə etmək üçün “rahat yaşayanları” (dövlət məmurlarını) narahat etsin.

Şübhəsiz, bu, bəzən KİV-in məsuliyyətsizliyinə gətirib çıxarır. Bunun haqqı mütləq ödənilməlidir. Müstəqil və müdrik məhkəmə hakimiyyəti, eləcə də effektiv mətbuat şuraları böhran dövrlərində belə naqisliklərə qarşı mübarizəyə yardım edə bilər. Bununla belə cəmiyyət KİV azadlığının qorunması müqabilində müəyyən çətinliklərə dözməyə hazır olmalıdır. Britaniya kütləvi informasiya vasitələrinin fəaliyyətindən şikayətləri araşdırmış komissiyanın sədri Durrissli Lord McGregorun söylədikləri ilə hərfi mənada deyil, mahiyyət etibarıyla razılaşmaq olar:

- ▶ *Azad mətbuatdan məsuliyyətli davranış gözləyən azad cəmiyyət, azadlıq müqabilində ödənilmiş haqq kimi “adətən şok yarıdan” məsuliyyətsizliyə tolerant yanaşmalıdır. Çünki azad mətbuat məsu-*

liyyətli olmaqda azad olduğu kimi, məsuliyyətsizlikdə də azad olmalıdır.[13]

JURNALİSTLƏR ÜÇÜN ETİKA KODEKSİ

Slovak Jurnalistləri Sindikatının öz üzvləri üçün qəbul etdiyi aşağıdakı tələblər jurnalistlərin məsuliyyətinə və məcburi etik normaların gözlənilməsinə nəzərdə tutan peşəkar standartlara nümunə ola bilər: [14]

1. Jurnalist və cəmiyyət

Jurnalist cəmiyyəti etibarlı, dəqiq, yoxlanılmış, tam və peşəkar informasiya ilə təmin etmək üçün hər cür tədbirlər görməlidir. İnformasiyanın etibarlı olması onu nəzərdə tutur ki, jurnalist yaradıcı qabiliyyətini işə salaraq əsaslandığı faktı olduğu kimi, həqiqi kontekstdə, təhrif etmədən, ya da gizlətmədən təqdim etsin. Hər hansı faktı yoxlamaq mümkün deyilsə, onu göstərmək gərəkdir. Jurnalist plüralist kontekstdə şəxsi fikrini, yaxud müəyyən qrupun fikrini azad surətdə ifadə edə bilər. Amma bu başqa şəxsin, ya şəxslər qrupunun vətəndaş haqqlarına xələl gətirməməli, cəmiyyətin əxlaq prinsiplərini pozmamalıdır. Eyni zamanda o, fikirlərin sərbəst mübadiləsi və informasiyanın sərbəst axını tələbinə, uyğun ifadə tərzinə həmişə hörmətlə yanaşmalıdır.

O, informasiyanın həqiqətə uyğun gəlmədiyini, yarımqıq həqiqət olduğunu (təhrif edildiyini), möhtəkirlik, natamam, yaxud kommersiya xarakterli olduğunu (“örtülü reklam”) aşkar edən zaman onun çapından imtina etmək haqqına və mənəvi öhdəliyə malikdir.

Jurnalist həqiqətə uyğun gəlməyən, həqiqəti yarımqıq göstərən (təhrif edilmiş), möhtəkirlik, yaxud natamam informasiyanı çap edibsə,

səhvini düzəliş verməklə, ya da rəy bildirməklə aradan qaldıra bilər. Düzəliş səhv informasiyanın verildiyi yerdə, təxminən eyni qrafik formada verilməlidir. İlk informasiya müəllifinin cavab qeydi bir tərəfə daimi üstünlük verməmək məqsədilə, alınmış rəylə birlikdə çap edilməməlidir.

Sübuta yetirilməmiş ittiham, etibardan, peşədən, yaxud şəxsi maraqlar və qrup maraqları üçün kütləvi informasiya vasitələrindən sui-istifadə, sənədlərin saxtalaşdırılması, faktların təhrifi, istənilən yalan, yaxud ictimai əxlaq və qanun pozuntusu barədə informasiyanın şüurlu şəkildə gizlədilməsi jurnalistikada ciddi peşə xətası hesab olunur.

II. Jurnalist və onun maraq obyektı

Jurnalist, yazılarının hamısına görə məsuliyyət daşıyır. Başqasının şəxsi həyatına qarışmağa jurnalistin mənəvi haqqı yoxdur (həmin şəxsin qanunu pozduğu, ya cəmiyyətə qarşı cinayət törətdiyi hallar istisnadır).

Jurnalist öz fəaliyyəti zamanı obyektivliyi göz-ləmək məqsədiylə maraqlı tərəflərin hamısına fikrini ifadə etmək imkanı verməlidir.

III. Jurnalist və informasiya mənbələri

Jurnalist informasiya mənbələrinin hamısına məhdudiyətsiz çıxış haqqına malikdir.

Jurnalist müəllif kimi niyyətini dərhal informasiya mənbəyinə bildirməlidir.

O, informasiya toplayanda təzyiqdən istifadə etməməlidir.

Jurnalist şahidi olduğu hadisədən, eşitdiyi bəyanatdan, ya da əldə etdiyi sənəddən sui-istifadə etməməlidir.

Jurnalist informasiya mənbəyinin, yaxud məhkəmənin icazəsi olmadan mənbənin gizliliyini təmin etməlidir.

IV. Jurnalist və redaksiya heyəti, yaxud nəşriyyat

Jurnalist onun maddi və peşə ehtiyaclarını ödəyən əmək müqaviləsi haqqına malikdir.

O, əqidəsinə qarşı yönəlmiş hər hansı təzyiqli rədd etmək haqqına malikdir. O, əmək müqaviləsinə uyğun olaraq yalnız öz rəhbərliyinin tapşırıqlarını yerinə yetirməlidir.

Jurnalist müdiri, yaxud naşiri tərəfindən bütün hüquqi və başqa vasitələrlə (o cümlədən, təxəllüsdən istifadə) özünün müdafiə olunma haqqına malikdir. Jurnalist öz maraqları naminə özəl, yaxud subyektiv maraqları dəstəkləməməli, kommersiya, yaxud pullu elanları öz adı ilə imzalamamalıdır.

Redaksiya, yaxud naşir kollegiyası redaksiya üzvləri ilə onların fəaliyyəti haqqında vacib qərarlarla bağlı məsləhətləşməlidir.

V. Jurnalist və onun həmkarları

Jurnalist başqasının materialını öz adı ilə, yaxud başqa formada çap edə bilməz.

O, mənbə göstərmədən başqa materialdan iqtibas gətirə bilməz.

O, materialını eyni vaxtda çap üçün bir neçə nəşirə təklif edə bilməz.

O, müəllifin icazəsi olmadan materialın məzmununda dəyişiklik apara bilməz.

O, öz həmkarlarının nüfuz və qabiliyyətinə mənfi təsir etməməlidir; kollektiv iş zamanı onların ehtiyac və fikirlərinə hörmətlə yanaşmalıdır.

VI. Jurnalist və ictimai maraqlar

Jurnalist konstitusional dövlət quruluşuna, onun demokratik institutlarına, mövcud qanunlara və cəmiyyətdə qəbul olunmuş mənəvi prinsiplərə hörmət etməlidir.

Jurnalist işğalçı müharibələri, beynəlxalq münaqişələrin həlli vasitələri kimi zor və təcavüzü, dözümsüzlüyün siyasi, mülki, irqi, milli, dini və başqa formalarını təbliğ etməməlidir. Jurnalist digər dövlət və millətlərə, eləcə də onların demokratik ənənələrinə hörmətlə yanaşmalıdır.

Bir sıra ölkələrdə jurnalistlərin aparılmış araşdırma haqqında hesabat tərtib etməyə və beynəlxalq standartları öyrənməyə ehtiyacı var.

TƏHQIQAT JURNALİSTİKASI

Təhqiqat jurnalistikası ictimaiyyətin korrupsiya faktını ortaya çıxarması üçün əsas vasitələrdən biridir. Təhqiqat jurnalistikası çətin, bəzən riskli işdir, həvəsləndirməyə və müdafiəyə ehtiyacı var. Təhqiqat jurnalistikasında bir sıra qaydalar var ki, onlara peşəkarlıq naminə əməl etmək gərəkdir. Məsələn, Bolqar Koalisiyası 2000 yeni nəsil jurnalistləri üçün 11 belə qayda tövsiyə edir: [16]

- ▶ *Həmişə, ən azı iki müstəqil mənbədən informasiyanın doğruluğunu yoxla.*
- ▶ *Təhqiqatınız nəticəsində maraqlarına toxunduğunuz strukturları/şəxsləri müəyyən edin.*
- ▶ *Xüsusilə sənədləşdirilmiş materiallarla bağlı təhqiqat aparan zaman vəkəllərlə məsləhətləşin.*
- ▶ *Məqalələrinizdə özəl səciyyələndirmələrdən uzaq durun.*
- ▶ *Onsuz keçinmək mümkün olmadıqda təxəllüsdən istifadə edin.*
- ▶ *Həmişə polisdən, məvəkkil edilməmiş dövlət qulluqçusundan, ya da zərər çəkmiş şəxsdən alınmış informasiyaya tənqidi yanaşın.*
- ▶ *İnformasiyanı yoxlamamış təhqiqatın nəticələrini çap etməyə tələsməyin.*
- ▶ *İşin təhqiqatı üçün Daxili İşlər Nazirliyinin, yaxud məhkəmə sisteminin rəsmi şəxsləri ilə məsləhətləşmək arzu edilir.*
- ▶ *Həmişə müsahibəni, o cümlədən telefonla müsahibəni maqnitofona yazmağa çalışın.*
- ▶ *İstifadə etdiyiniz təhqiqat metodları həmişə qanuna uyğun olmalıdır.*
- ▶ *Vergiləri ödəyin (Ödənilməmiş vergilər jurnalistlərə təzyiq vasitəsi kimi - hakimiyyəti tənqid edən materialın hazırlanmasından imtina - istifadə edilə bilər).*

VƏTƏNDAŞ CƏMİYYƏTİ

Woodrow Wilsonun sonralar zərhməsələ çevrilmiş bir fikri var: "Hökumət heç vaxt azadlığın mənbəyi olmayıb. Azadlığın mənbəyi həmişə onun subyektləri (vətəndaşlar) olub". Vətəndaş cəmiyyətinin mövcudluğu üçün toplaşmaq və söz azadlıqlarının minimum təminatı olmalıdır.

Son illər siyasi qərar verən şəxslər dərk etmişlər ki, keçid dövründə gənc demokratik institutlar özü-özlüyündə çox kövrək olur və vətəndaş cəmiyyətinin qərar qəbul etmə prosesində tarazlayıcı iştirakı olmadan bazar qüvvələri özü-özlüyündə sosial və iqtisadi bərabərliyi təmin edə bilmir.

Səlahiyyətli qeyri-hökumət təşkilatları (QHT) bu proseslərin demokratik və nizamlı gedişini təmin edirlər. Amma bu da həqiqətdir ki, bir çox QHT üçün nə bu, nə də digəri xarakterik xüsusiyyət deyil. Həqiqətən də, onların çoxu QHT qurucularının özəl ehtiyaclarını ödəmək üçün donordardan vəsait almaq məqsədilə yaradılıb. Hazırda QHT-lərin davranış kodeksinin və şəffaf hesabatların qəbul edilməsi üçün işlər gedir. Amma QHT islahatlarının əsas hərəkətverici qüvvəsi belə bir ideya olmalıdır ki, vətəndaş cəmiyyəti QHT-lərin simasında ictimai fəaliyyətdən ifrat yüksək standartlar tələb edə bilməz.

VƏTƏNDAŞ CƏMİYYƏTİNİN KORRUPSIYA İLƏ MÜBARİZƏDƏ ROLU

Vətəndaş cəmiyyəti özündə təcrübə və şəbəkəni ehtiva edir ki, onlar da ümumi marağı əks etdirən problemlərin, o cümlədən, korrupsiya problemlərinin həlli üçün zəruridir. Onun burada xüsusi marağı var. Çox vaxt korrupsiyaya iki tərəf cəlb olur: hökumət və özəl sektor. Bir

qayda olaraq, vətəndaş cəmiyyəti əsas qurbana çevrilir. Hakimiyyət səlahiyyətlərinin mərkəzdən regionlara verilməsində korrupsiya imkanları şaquli xətt üzrə aşağı düşür. Bu zaman prosesə vətəndaş cəmiyyəti ilə daha sıx təmasda olan yeni oyunçular qoşulur. Bu o deməkdir ki, rəsmi hakimiyyətin hərəkətlərinə nəzarət və ona müqavimət yerli səviyyədə problemlərlə tanışlıq, eyni zamanda onlar haqqında məlumatın çoxalmasına müvafiq olaraq artır. Bəzi QHT-lər bu funksiyaları yerinə yetirdiyi vaxt kütləvi informasiya vasitələrinin və onların məlumatlarının sistemli icmalını hazırlayır. [17]

Vətəndaş cəmiyyətinin ictimai liderləri nəzarət üzrə komitələrə işə cəlb etmələri və «üfqi hesabatvermə» - nin gücləndirilməsi milli birlik sisteminin əsas tərkib hissəsidir və onun əhəmiyyəti get-gedə artır.

Yuxarıda göstərilmiş nümunələrin birində 40 nəfər Honkonkda antikorrupsiya agentliyinin fəaliyyətinə ictimai nəzarəti həyata keçirmişdir. Başqa nümunə Filippindəki Korrupsiyanın Qarşısının Alınması Qurumudur (KQAQ). Korrupsiyanın qarşısının alınması funksiyasını rüşvətxorluq və korrupsiya ilə mübarizəyə yardım məqsədilə Filippin Ombudsmanı bir QHT-yə tapşırıb. [18]

Bir sıra ölkələrdə və bələdiyyə qurumlarında "büdcənin açıq tərifi" [19] (informasiyaya açıq çıxışla birlikdə) praktikası yayılıb, hazırda bir çox QHT dövlət ehtiyacları üçün satınalmaların və seçki kampaniyalarının gedişinin monitorinqini aparır.

İstənilən ölkənin milli strategiyasında peşəkarcılığın xüsusi yeri var. Vəkillərin, həkim və mühəndislərin arasında korrupsiya və səriştəsizlik cəmiyyətə böyük ziyan vurur. Bu peşə sahibləri öz sıralarında qayda-qanunun

yanmasına çalışmalı, ya da imkan verməlidirlər bunu dövlət orqanı yaratsın. Əlbəttə, hüquq peşəsi üzərində nəzarəti həyata keçirən orqanların qanuna münasibətləri barədə şikayətlər var (bir sıra vəkillər müştəriləri vasitəsilə hökumətin diqqət mərkəzində olur). Beləliklə, hüquq cəmiyyətləri və assosiasiyalarının peşə standartlarını gözləmək sahəsində əlavə stimullara ehtiyacı olmadığını düşünmək üçün əsas yararır. Bir şərtlə ki, onlar bu fəaliyyətlə məşğul olmaq haqqına sahib olsunlar. [20]

Hökumət, vətəndaş cəmiyyəti, yaxud kapitalın mənbəyi arasında üçtərəfli əlaqə var. Korrupsiya hər üçündə, ya da birində ola bilər. Odur ki, tərəflərdən heç biri praktik olaraq, yaxud nəzəri cəhətdən korrupsiya problemini təcrid olunmuş şəkildə həll edə bilməz. Görünür, hər üç tərəfin iştirakı olmadan bu məsələni effektiv şəkildə çözmək də mümkün deyil.

Odur ki, hökumət vətəndaş cəmiyyətinin fəaliyyət göstərməsi üçün zəruri məkanı təmin edən hüquqi və normativ bazanı yarada bilər. Bu baza fikri ifadə, toplaşma və qeyri-hökumət strukturları yaratmaq azadlığını ehtiva etməlidir. QHT və onların vergi statusunu nizamlayan qanunlar ciddi dəyişikliklərə məruz qalacaq. Amma onlar sadə və əlçatan olmalı, beynəlxalq normalara uyğun gəlməli və gərəksiz məhdudiyyət, yaxud maneə yaratmamalıdır. Akkreditasiya məsələləri ilə məşğul olan dövlət məmurları dərk etməlidirlər ki, qanun qərəzsiz, bitərəf qaydada tətbiq olunmalıdır. Bu kontekstdə qeydiyyat haqqında istənilən tələb o zaman ən yaxşı şəkildə təmin oluna bilər ki, uyğun qərar məhkəmə, ya başqa müstəqil orqan tərəfindən qəbul olunsun.

QEYDLƏR

- 1 Müxtəlif ölkələrin kütləvi informasiya vasitələri haqqında qanunların mətni üçün baxın: http://www.ijnet.org/FE_Article/MediaLawsearch.asp?UILang=1
- 2 Bu konfrans Dünya Azad Mətbuat Naşirləri (World Press Freedom Publishers - FIEJ), Beynəlxalq Mətbuat İnstitutu (International Press Institute), Ümumamerika Mətbuat Assosiasiyası (Inter-American Press Association), Şimali Amerika Milli Yayımçılar Assosiasiyası (North American National Broadcasters' Association) və Beynəlxalq Dövri Mətbuat Federasiyasının (International Federation of the Periodical Press) yegidası altında 1987-ci ilin yanvarın 16-18-də Londonda keçirildi.
- 3 Azad Mətbuat Xartiyası : <http://www.wpfc.org/index.jsp?page=Charter%20For%20A%20Free%20Press>
- 4 Mətbuat azadlığı üzrə ATƏT nümayəndəsi (MAN) ATƏT Dövlətlərində kütləvi informasiya

vasitələrinin inkişafını izləyir və fikrin ifadə azadlığının pozulması halları barədə ilkin xəbərdarlıq edir. 1997-ci ildə üzv Dövlətlər Vyanada fundamental insan haqqı və demokratik cəmiyyətin əsas komponenti kimi fikrin ifadə azadlığının qorunmasının monitorinqi məqsədilə Mətbuat azadlığı üzrə ATƏT nümayəndəsinin ofisini yaratdı. Daimi Şuranın yegidası altında Nümayəndə (hüquqi səlahiyyətləri olmadan) kütləvi informasiya vasitələri sahəsində uyğun hadisələrin monitorinqini, ATƏT prinsip və öhdəliklərinin tam şəkildə təmin olunmasını, eləcə də uyğun xəbərdarlıqların edilməsini həyata keçirir. İnsan ölçülərinin əsas elementlərindən biri kimi ATƏT nümayəndəsi informasiya toplamaq, sərbəst səyahət, fərdlər və təşkilatlarla əvvəlcədən razılaşma olmadan təmasa girmək haqqına malikdir. İşinin nəticələri haqqında ATƏT Daimi Şurasına onun məruzə etməsi arzu olunur: (http://www.isn.ethz.ch/osce/structure/osce_bodies_e/fom.htm)

- 5** 35 və 36-cı maddələr: <http://www.sdn.org.mw/constitut/chapter4.html#36>
- 6** Müzakirələr haqqında geniş məlumat üçün baxın: The Future of Communications: Public Service Broadcasting: A Discussion Document by Andrew Graham, Balliol College, Oxford (2000) (<http://www.communicationswhitepaper.gov.uk/dti-dcms-comms-reform-experts.html>)
- 7** Sənədlərin mətni haqqında baxın: <http://www.bbc.co.uk/info/policies/charter/>
- 8** Corporation for Public Broadcasting: Public Broadcasting FAQ: http://www.cpb.org/pubcast/#what_is_cpb
- 9** Təfərrüat üçün baxın: the UK's Communications White Paper published at <http://www.communicationswhitepaper.gov.uk/>
- 10** European Court of Human Rights in Lingens v. Austria (1986) 8 E.H.R. 407
- 11** Ghana Elections: Report of the Commonwealth Election Observer Group, Commonwealth Secretariat, London, 1991.
- 12** Beynəlxalq Jurnalistlər Şəbəkəsi (International Journalist's Network) tərəfindən toplanmış müxtəlif ölkələrin etika kodeksləri haqqında baxın: http://ijnet.org/FE_Article/DoceEthicsList.asp?UILang=1
- 13** İqtibas www.transparency.org/sourcebook/14.html
- 14** International Journalists' Network, Codes of Ethics: http://www.ijnet.org/FE_Article/codeethics.asp?UILang=1&CId=8352&CIdLang=1
- 15** Dünya Bankı bəzi vaxtlar araşdırma ilə məşğul olan jurnalistlər üçün tədris kursları keçirir. Daha iddialı proqramı, adətən, yerli jurnalist assosiasiyaları ilə birlikdə Jurnalistlər üçün Beynəlxalq Mərkəz (International Center for Journalists) Birləşmiş Ştatlarda həyata keçirir <http://www.icij.org>.
- 16** Media korrupsiyaya qarşı, Sofiya, 2000, s.44-47; Bolqar dilində.
- 17** Medianın monitorinqi üzrə vəsait buradadır www.mediadiversity.org/resource%20categories/diversity%20manuals.htm
- 18** Republic of the Philippines, Office of the Ombudsman: http://www.ombudsman.gov.ph/publications/cpu_program.html
- 19** Beynəlxalq Bütçə layihəsi haqqında baxın: <http://www.internationalbudget.org/faq> və Uğurun dadı: QHT-lərin bütçə üzərində işi haqqında nümunələr (2000) <http://www.internationalbudget.org/resoruces/success.pdf>; Rusiya üçün baxın: <http://openbudget.karelia.ru/eng/anona.shtml>
- 20** Hüquqşünasların təhqiqatda iştirakı və intizam tədbiri mahiyyətində məhkəməyə apellyasiya hüququ ilə şikayətlər üzrə qərar çıxarması ümumi qərar ola bilər. Bəzi ölkələr hüquqçu olmayanların hüquqi strukturlarda az təmsil olunmasında israr edir ki, intizam prosedurlarına ictimai etibar artırmaq mümkün olsun.